

K jejím přednostem patří obdivuhodný přehled o odborné literatuře, z níž autorka dovede vybrat zajímavé citáty, které čtenáře monografie uvádějí do problematiky a mnohdy upozorňují na nečekané souvislosti. Sama I. Kalita si je ovšem vědoma, že zorný úhel jejího pohledu je jen jeden z možných, že dílo Lipskerova, jenž napsal deset románů a přes dvacet divadelních her, není snadné uchopit v celku a různí badatelé v něm vyzdvihnou různé stránky a mohou dospět ve své analýze k závěrům až protikladným. To však nic nemění na faktu, že I. Kalita tím, že sama pronikla hluboko do zkoumané problematiky magického realismu a magických reminiscencí zajímavého současného ruského autora, otevřela i čtenářům své knihy bránu do další oblasti poznání. Toto poznání jim umožní prostřednictvím literatury magického realismu lépe se vyrovnat se složitostí světa a nevypočitatelností lidského života.

Zdeňka Trösterová

Originálny pohľad na literárny proces súčasnej Ukrajiny

НАГНКО, М. К.: *Літературна історія і сучасна критика*. Київ: Київський університет, 2015. 400 с.

Pohľad na súčasný literárny proces v Ukrajine nám poskytuje najnovšia práca profesora Kyjevskej národnej univerzity T. H. Ševčenko Mychajla Najenka, DrSc., Literárne dejiny a súčasná kritika.

Publikácia pozostáva z najnovších jeho prác o vývoji ukrajinskej literatúry počas nezávislosti Ukrajiny, t. j. od roku 1991, rozpráva o jej plusoch a mínusoch, o stratách a umeleckých objavoch. Občas sa vracia do minulosti jej vývoja a hľadá paralely. Najdôležitejšie je pre nás, že nám autor predkladá svoje najnovšie interpretácie známych literárnych textov popredných básnikov a prozaikov Ukrajiny, že literárny proces Ukrajiny skúma v kontexte všeslovanskom, ba aj európskom, nachádza styčné body a rozdiely, že vidí ukrajinskú literatúru ako súčasť celoeurópskeho literárneho vývoja od najdávnejších čias po súčasnosť. Každá štúdia či recenzia (už bola uverejnená v novinách, alebo vedeckých zborníkoch) obsahuje celý rád neordinárnych interpretácií, hodnotení diela či jednotlivých umeleckých obrazov. S jeho hodnotením možno súhlasiť, hoci sa vymyká z doteraz jestvujúcich názorov, lebo tak ako myslí a uvažuje M. Najenko, ťažko nájdeme v súčasnej ukrajinskej literárnej vede alebo kritike takého novátora. Nebojí sa otvorene vystupovať proti vulgárnemu hodnoteniu diela či rôznym paškvilom, ktoré sa objavujú v ukrajinskom súčasnom literárnom rozvoji. Neraz napráva predchádzajúce vulgárne interpretácie či už klasickej alebo súčasnej literatúry, ba často ide proti prúdu.

Nad všetkými problémami, ktoré nastoľuje a rozoberá ukrajinský vedec v publikácii, dominujú dve myšlienky: volanie po potrebe naďalej utvrdzovať v literatúre a vôbec v umení krásno, lebo krásna je predovšetkým umeleckosť, kde niet krásna, tam niet umenia, volá po potrebe šíriť krásno, ako to robili veľkí ukrajinskí spisovatelia, počnúc H. Skovorodom, I. Kotľarevským, T. Ševčenkom, I. Frankom, L. Ukrajinkou, M. Kociubynským, P. Tyčynom, M. Ryľským, O. Hončarom i končiac súčasnými autormi, ako L. Kostenková, I. Drač, M. Vinhranovský, D. Pavlyčko a iní. Kritizuje tých spisovateľov, ktorí pohrdajú krásou, brutálne píše, nie zobrazujú, o sexuálnych vzťahoch, nectia normy spisovného jazyka, používajú necenzurované slová, tvrdí, že v súčasnej poézii je veľa špiny a pod. Ale nie je proti využívaniu bohatej, košatej metaforickosti, nie je proti tým, ktorí nepoužívajú interpunkčné znamienka a pod.

Druhá hlavná myšlienka, ktorá sa tiahne takmer všetkými štúdiami, je, že ukrajinská literatúra už v minulosti sa vždy vyvíjala a aj teraz kráča spolu s európskou literatúrou, so všetkými jej výbojmi, hľadaniami a úspechmi, najmä modernizmom a postmodernizmom. Odmietá predchádzajúce tvrdenia, že ukrajinská literatúra je mladšia ako ruská, že jej vývoj závisel od pôsobenia ruskej literatúry a pod.

Autor sa zamýšľa, či vôbec v súčasnej nezávislej Ukrajine jestvuje literárny proces, na akej úrovni, kto mu „velí“, kam smeruje vývoj literatúry, aké sily pôsobia na umeleckú literatúru a ako na nich reaguje súčasná literárna kritika a literárna veda. Vôbec nie je spokojný s tým, čo robí súčasná literárna kritika, tým viac literárna veda.

Tvrdí, že obyčajne „veľká poézia, ako dokazujú dejiny, sa rodí z veľkého odmietania...“ Tak bolo v minulosti, keď diela T. Ševčenka, I. Franka, L. Ukrajinky, ukrajinských modernistov (I. Franko, O. Kobylanská, L. Ukrajinka, V. Stefanyk, M. Kociubynskij a iní), keď spisovatelia tzv. „rozstrieleného obrodzenia“ v 20. rokoch a v 60. rokoch tzv. šesťdesiatnici odmietali predchádzajúce prúdy a názory.

Domnievam sa, že najviac prekvapí zahraničného čitateľa názor M. Najenka na miesto a vývoj modernizmu v ukrajinskej literatúre. Už v predchádzajúcich svojich prácach, predovšetkým v monografiách *Umelecká literatúra Ukrajiny od mýtov po súčasnosť* (2005, 2008, 2012) písal o modernizme (moderne) v ukrajinskej literatúre, ale teraz oveľa presvedčivejšie dokazuje, že ukrajinská literatúra tiež úspešne rozvíjala modernizmus, ktorý mal miesto v európskej literatúre koncom 19. a na zač. 20. storočia. Vieme, že sovietska literárna veda negatívne hodnotila modernizmus, že považovala ho za dekadentný, úpadkový a preto odmietala tých autorov, ktorí sa pokúšali uplatňovať ho v 20. st. či už v ukrajinskej alebo ruskej literatúre, alebo svetovej a tieto diela úplne vylúčila z dejín literatúry alebo nasilu o nich tvrdila, že sú realistické, resp. „novátorské“.

M. Najenko vo vývoji ukrajinského modernizmu vidí najmenej tri etapy, ako píše v štúdiu *Tri etapy rozvoja ukrajinského modernizmu v slovanskom kon-*

texte.¹ Správne tvrdí, že modernizmus v každej národnej literatúre má svoje špecifiká. Tak ich mal v ukrajinskej, českej, ruskej, slovenskej literatúre a atď. Podľa neho prvá etapa ukrajinského romantizmu je spojená s tvorbou I. Franka. Druhá etapa – s tvorbou Lesii Ukrajinky, O. Kobylanskej, M. Kociubynského, V. Stefanyka, M. Čeremšyny, L. Martovyča; tretia, ktorú považuje za uvedomenú a deklarovanú s tvorbou M. Voroného, O. Olesia, H. Chotkeyvča, M. Jackiva, B. Lepkého, V. Pačovského a iných. Pokúša sa zároveň dokázať čím obohatil modernizmus ukrajinskú literatúru. Podľa neho to bolo reformovanie umeleckého jazyka, modernisti aktivizovali žargóny, „prozaizmy“, tvorili vlastné neologizmy, hľadali nové rýmy a rytmy, hľadali „vnútorné“ rýmy, čím pomohli zvýšiť melodickosť jazyka a zblížiť ho s hudbou. Podľa neho hudobný živel je jeden z určujúcich črt modernistického slova.

Druhým úspechom ukrajinského modernizmu bolo, že dokázal oslobodiť slovo od jeho tendenčnej služobnej úlohy (ideologickej, didaktickej, moralizátorskej a primitívneho osvietenstva). Hlavnou úlohou umeleckého diela je šíriť umeleckú krásu.

Ale tým sa modernizmus v ukrajinskej literatúre neskončil. V 20. rokoch nastupuje tzv. vysoký alebo fundamentálny modernizmus. Sám M. Najenko používa termín reálny modernizmus. Pestovali ho P. Tyčyna, M. Semenko, V. Pidmohyľnyj, M. Johansen, M. Ryľskij, M. Zerov, M. Kuliš, M. Chvyľovyj, J. Janovskij, O. Dovženko, V. Sosiura, H. Kosynka a iní. Sovietsky režim temer všetkých fyzicky zlikvidoval. Tí, čo ostali náhodou nažive, do konca života ich morálne ničil. V ukrajinskej literatúre tak nastala v 30. až 50. rokoch katastrofa, došlo k degradácii umeleckého slova v Ukrajine. Až v 60. rokoch sa k modernizmu prihlásili mladí básnici L. Kostenková, I. Drač, M. Vinhranovskij, D. Pavlyčko, prozaici O. Hončar, V. Zemľak a ďalší, ktorí pokračovali v tradíciách reálneho modernizmu z 20. rokov a ktorých autor nazýva postmodernistami.

Vedome sme sa zastavili pri ukrajinskom modernizme či ukrajinskej moderne, lebo o tom sa v akademických učebniciach nedočítame, alebo ak, tak nedostatočne.

V publikácii nájdeme štúdie a recenzie napísané aj v ruštine, nemčine, chorvatčine a slovenčine. Zaujímavé a podnetné sú štúdie alebo recenzie o tvorbe L. Kostenkovej, O. Hončara, O. Kolomijca, V. Symonenka, M. Vinhranovského, J. Mušketyka, V. Škľara, V. Pidpalého, V. Zabaštanského, A. Hryhorenka, S. Žolobovej, ale aj J. Jevtušenka, B. Achmadulinej, V. Belova, nehovoriac o štúdiách klasikov ukrajinskej literatúry, v ktorých prehodnocuje doterajšie štúdie o nich. Z nich by som chcel upozorniť na štúdie: O náš, nie ich! (komu patrí M. Gogol), Hončar a Ševelov (o dvoch veľkých ukrajinských umelcoch, ktorí hľadali cestu k sebe), Porážka je aj náuka. V poslednej sa

1 NAJENKO, M. K.: *Literaturná istorija i sučasna krytyka*. Kyjiv: Kyjiv's'kyj universytet, 2015, s. 254 – 261.

okrem iného dozvieme aj o tom, aký osud postihol ukrajinských spisovateľov (I. Franko, V. Vynnyčenko, O. Hončar, L. Kostenková) po návrhoch na udelenie im Nobelovej ceny za literatúru (posledným dvom navrhol na žiadosť výboru pre udeľovanie Nobelovej ceny sám M. Najenko).

Každá štúdia je pre mňa skutočne inšpiratívna na uvažovanie aj o ukrajinskej literatúre Slovenska, o literatúre vôbec a o mieste ukrajinskej literatúry v svetovom literárnom kontexte. Podporujem jeho snahu zaradiť ukrajinskú literatúru do svetového literárneho kontextu ako jeho súčasť, ktorá v mnohých prípadoch obohacuje svetovú umeleckú literatúru. Dobré slovo povedal aj o modernej literatúre českej a jej vzťahoch s ukrajinskou modernou v minulosti, ba aj v súčasnom období.

Michal Roman

[recenze]

Kultúra a súčasnosť 16 – publikačná platforma pre interdisciplinárny výskum Strednej Európy

TEKELIOVÁ, D. (ed.): *Kultúra a súčasnosť 16*. Nitra: FSŠ UKFF v Nitre, 2016. 123 s.

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre aj v roku 2016 nadväzuje na tradíciu vydávania polytematického zborníka *Kultúra a súčasnosť*. Autori príspevkov predkladanej publikácie, ktorá vychádza už s poradovým číslom 16, ponúkajú prehľad výskumných aktivít a dosiahnutých výsledkov, a to najmä v oblasti kultúry, literatúry, filmového umenia a médií. V troch kapitolách zborníka nájdeme okrem odborných štúdií aj recenzie a komentované správy o vedeckých stretnutiach a prednáškach.

Úvodné príspevky zborníka sú tematicky sústredené okolo osobnosti Valentína Beniaka. Tomuto nadanému, no stále pomerne málo známemu autorovi poézie vojnového obdobia bola venovaná aj konferencia *Valentín Beniak a jeho rodisko Chynorany*. Táto vznikla na základe spolupráce ÚSK FSŠ UKF s Miestnym odborom Matice slovenskej v básnikovom rodisku. Mapovaniu Beniakových diel sa ešte donedávna nevenovala dostatočná pozornosť, akú by si tak výnimočný autor s osudom disidenta zaslúžil. Preto vznikla iniciatíva vyzdvihnúť tvorbu tejto významnej osobnosti slovenskej poézie, prekladateľa a politicky angažovaného esejistu. Viaceré z príspevkov, ktoré odzneli na spomínanej konferencii ešte v roku 2015, sú publikované práve v zborníku *Kultúra a súčasnosť 16*. Autorom prvej štúdie je uznávaný odborník v oblasti literárnej vedy a vysokoškolský profesor Tibor